

особистісна духовна природа і природа української народної педагогіки. В цьому напрямку Василь Олександрович широко застосовував фольклорні скарби. Та розуміючи, що просте переповідання не завжди приносить бажаний ефект у вихованні, Учитель сам створює тисячі казок, притч та інших творів з яскраво вираженою дидактичною і моральною основою. Адже пряме моральне повчання, правило часто важче засвоюється дитиною, аніж висловлене у формі емоційного оповідання, переказу та ін. До речі, ці прийоми властиві педагогіці Ісуса Христа. У відомих всьому світові оповідях і притчах він приводив людей до нібито самостійного відкриття істини, її осмислення й усвідомлення. Ця наука давно відома і українській народній педагогіці. Її широко використовував у своїх «баснях» Григорій Сковорода. Ще більше цю характерну особливість української педагогіки розвинув Василь Сухомлинський. Та й цього йому було замало. Він вчить учнів складати такі казки. Адже в процесі творення казок дитині доводиться давати моральну оцінку багатьом діям дорослих людей і дітей, своїм літературним героям. Педагог вчить дітей вивчати й оцінювати життя людей, вчить діяти. Тисячі казок створених Учителем і учнями це велике надбання української педагогіки, яке сьогодні належить людству.

4. Василь Сухомлинський не мислив собі школи, учнів без батьків. В єдиному педагогічному руслі йшло пізнання світу учнями і навчання їх батьків високому мистецтву і найтяжчій науці в світі – вихованню Людини. Школа для батьків, яку вів Василь Олександрович майже протягом усієї своєї педагогічної діяльності, сприяла взаєморозумінню педагогічного колективу і сім'ї, підвищенню педагогічної культури й ерудиції батьків, вихованості учнів. Передавався і засвоювався тисячолітній досвід виховання дитини в українській родині. Збагачений світовою культурою, духом і серцем нашого безсмертного Учителя Василя Сухомлинського, він став новим етапом у творенні сучасної української педагогіки.

Загалом, говорячи про педагогічну спадщину видатного педагога України і світу ХХ століття, скажемо, що в ній відбився великий природний розум нашого народу, вироблений в жорстоких умовах тисячолітнього розвитку України, щирість і правдивість почуттів та самовіддана любов до дітей, що дало підставу Василю Сухомлинському сказати – „Серце віддаю дітям”. Його феноменальна працьовитість і опора на народну основу, дух нації дали людству неперевершений зразок того, як народне, національне надбання стає здобутком вселюдської гуманістичної культури.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Єгоров Д.Є. Народилася під щасливою зіркою /Д.Є.Єгоров //Рад. освіта. – 1972. – 20 грудня.
2. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5-ти т. /Василь Олександрович Сухомлинський. – Т.1. – К.: Радянська школа, 1976. – 654 с.
3. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5-ти т. /Василь Олександрович Сухомлинський. – Т.2. – К.: Радянська школа, 1976. – 670 с.
4. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5-ти т. /Василь Олександрович Сухомлинський – Т.4. – К.: Радянська школа, 1976. – 640 с.
5. Этюды о Сухомлинском. Педагогические апокрифы /Составление, предисловие, послесловие, комментарии к частям книги О.В.Сухомлинской. – К.: Акта, 2008. – 440 с.

УДК 371.48

Т.І. Романько

ВТІЛЕННЯ ІДЕЙ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО В СУЧАСНУ СИСТЕМУ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

У публікації розкриті погляди В.О.Сухомлинського на екологічне виховання підростаючого покоління як компоненту педагогічної системи та шляхи реалізації спадщини

видатного культурно-освітнього діяча в навчально-виховний процес сучасної загальноосвітньої школи.

The author of the article investigates V.Suhomlinsky's ecological ideas of about education of the young generation in the modern schooling system of Ukraine.

На початку другого тисячоліття перед людською спільнотою гостро постали проблеми деградації навколишнього середовища та пошуку науково обґрунтованої стратегії забезпечення екологічної безпеки на планеті. Розбалансованість між природними та соціоекономічними системами привела до катастрофічних наслідків і охопила в наш час уже всю біосферу.

Нинішні світові системи освіти ще не здатні формувати на достатньому рівні у підростаючого покоління екологічну компетентність, усвідомлення і почуття відповідальності у особистості за стан природного довкілля. Реалізація національної екологічної безпеки у контексті переходу нашої країни до моделі сталого розвитку відповідно до рішень конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992), Всесвітнього саміту в Йоганнесбурзі (2002 р.) потребують екологізації суспільної свідомості, підвищення рівня екологічної освіти і культури підростаючого покоління [1: 29].

Екологічне виховання розглядається в наш час як один із основних факторів становлення гармонійного розвитку суспільства, засобом ефективної організації виробництва з позиції врахування можливостей біосфери.

Екологічна освіта, як наголошують О.І.Бондар, Т.В.Саєнко, повинна стати системою знань про глобальні умови існування всього живого і обов'язково вимагати реалізації комплексу просвітницьких і педагогічних заходів з метою формування природоохоронної свідомості особистості, а на її основі – мотивації для відповідальної діяльності. В наш час необхідно організувати навчання всіх верств населення для усвідомлення причин глобальних екологічних змін у навколишньому середовищі та шляхів їх усунення і подолання [3: 229].

На жаль, ми маємо визначити той факт, що і в наш час ще не вдалося суттєво розв'язати проблему формування екологічної культури підростаючого покоління, гармонізувати їх стосунки з природою.

З огляду на це **метою нашої публікації** стало вивчення теоретичних положень педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського – відомого гуманіста і українського культурно-освітнього діяча – та розкриття можливостей їх використання на нинішньому етапі деградації глобального навколишнього середовища, споживацького ставлення до природи.

Дослідження сучасної практики екологічного виховання школярів свідчить, що в цілому вони стурбовані станом довкілля, але в більшості випадків учні ще не ознайомлені на достатньому рівні з живою природою свого краю, не можуть розкрити взаємозв'язок між забрудненням навколишнього середовища і погіршенням здоров'я людини, назвати види рослин, які занесені в «Червону книгу», вести спостереження за природними явищами та бачити в них зміни і ознаки погіршення існування біосистем.

Одним із шляхів розв'язання вказаних проблем в наш час може стати звернення до педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського.

У працях «Павлиська середня школа», «Школа і природа», «Природа, праця, світогляд» та інших В.О.Сухомлинський підкреслює, що в умовах школи можливості взаємодії учнів з природою невичерпні, під час якої вони повинні задумуватися над істиною, що «природа це наш дім, і якщо ми будемо безтурботними марнотратцями, ми зруйнуємо його, і природа – частинка нас самих, а байдужість до природи – це байдужість до власної долі» [5: 555].

В.О.Сухомлинський був переконаний, що «входячи в життя дитини з першими відчуттями, сприйняттями, поняттями, уявленнями, природа стає для неї наочним мірилом

цінностей, джерелом багатств. У цьому факті закладено величезні можливості становлення гармонійної всебічно розвиненої людини» [6: 537].

Слід також зазначити, що більшість сучасних школярів, як показує наше дослідження, на жаль, ще не навчені під час спілкування з природою поводитися з позиції екологічної доцільності та спрогнозувати результати своєї діяльності.

Це може відбуватися і тому, що навіть в сільських школах не використовуються потенційні виховні можливості оточуючого середовища і воно ще не стало для дітей, за думкою В.О.Сухомлинського, «класами під відкритим небом» [5: 200].

В останнє десятиліття в навчально-виховному процесі суттєво зменшилась кількість екскурсій в природу, уроків на пришкольній ділянці. І до цього часу не передбачено систематичне вивчення екології як науки в державному компоненті предметів загальноосвітньої школи.

Розділи екологічного спрямування, наприклад, в курсі «Біологія» ще не направлені на формування цілісного знання про закономірності організації та функціонування природних систем. Тому в час модернізації системи освіти України слід уважніше вивчити роботу В.О.Сухомлинського «Школа і природа», в якій вказано: «Єдність розумового виховання, з одного боку, і виховання фізичного, трудового, морального, естетичного, емоційного – з другого, що створюється завдяки постійному спілкуванню дитини з природою, які з її віком дедалі розширюється, відриває винятково сприятливі можливості для впливу виховання у вузькому розумінні цього поняття на навчання, набування знань» [5: 537].

У процесі нашого дослідження ми поділяли точку зору М.М.Кисельова, що програми предметів природничо-математичного циклу загальноосвітньої школи також «як правило, переобтяжені інформацією стосовно кругообігу хімічних елементів і речовин на планеті, описом типів і шляхів забруднення природного довкілля, еволюції життя на Землі, визначеннями меж біосфери тощо» [2: 10].

У підручниках з географії, хімії, дуже мало знань, які могли стати орієнтирами в житті майбутньої сучасної людини в складних екологічних ситуаціях і дозволили б вірно оцінити можливі наслідки своєї практичної діяльності.

Викликає занепокоєння і те, що в сучасних школах на уроках біології об'єкти живої природи частіше показуються на слайдах, відеоматеріалах, таблицях, а не під час, наприклад, «екологічної стежки», або на пришкольній ділянці.

Навіть на обласній олімпіаді кращі учні шкіл не можуть назвати і розповісти про пташку, спів якої чують в природному довкіллі, назвати види чи сорти рослин, які їм показують, розповісти хоча б про деякі екосистеми околиць свого села (міста) та їхній видовий склад.

Ще мало, на наш погляд, на засіданнях МАН розглядається учнівських наукових робіт, спрямованих на вивчення динаміки екологічних мікросистем, встановлення причин їхньої трансформації, екологічних порушень біоценозів і біотипів мікрорайонів і околиць населених пунктів, в яких проживають діти.

Тому, на нашу думку, сучасним вчителям в практичній діяльності важливо частіше звертати увагу на зауваження В.І. Стефаніка: «Незнання сучасними людьми видового складу живої природи, її специфіки, потреб, можливостей (і неможливостей) ... сформувало байдужість до живого довкілля, а інколи й ворожість. А звідси проростають паростки аморальності, збочені претензії до можливостей природи, формується психологічна домінантна зверхності і всюдозволеності у своїй взаємодії з природою, філософія марнотратства і надмірних потреб» [4: 28].

Позитивні результати в розв'язанні вказаної проблеми можна отримати, як правомірно вказує В.О. Сухомлинський, якщо забезпечити систематичне вивчення учнями природного середовища, сформувати стійкий інтерес і позитивну мотивацію особистості до набуття екологічних знань, вмінь і навичок, використовувати потенційні можливості всіх блоків навчальних дисциплін, організовувати систематичну діяльність учнівської молоді з охорони та поліпшення екологічного становища довкілля [5].

Василь Олександрович писав: «У природі закладені у доступній для дитини формі прості і разом з тим дуже складні речі, предмети, факти, явища, залежності, закономірності, інформацію про які нічим не можна замінити, тому що вона відповідає саме світу дитячої природи, тому що інформація про ці речі, предмети є тим світом, в який входить сама дитина, в цьому світі – першоджерело її уявлень, понять, думок, узагальнень, суджень» [5: 339].

Вивчення досвіду формування екологічної культури підростаючого покоління нашого регіону показує, що позашкільна та позааудиторна робота ще недостатньо акцентована на вивченні екоситуації території області. Тому одне з основних завдань, яке стоїть перед сучасними учителями-практиками – це навчити дітей розуміти навколишню природу та зміни в ній, які відбуваються під впливом діяльності людини.

Учням південного регіону України, наприклад, слід знати, що ще в 2000 році ВЕЛ порушила питання про підтоплення земель на Херсонщині і рекомендує провести широке обговорення цієї проблеми, пов'язаної з негативними наслідками меліорації земель.

Вихованців загальноосвітніх шкіл Херсонщини бажано більш активно залучати до участі в різноманітних всеукраїнських акціях, наприклад, «Збережи ялинку», «Первоцвіт», «Амброзія – небезпечна рослина», «Нове життя джерел», «Парк тисячоліть».

Попередні результати нашого дослідження свідчать, що якісно нова екологічна освіта учнів сучасної загальноосвітньої школи залежить від професійної майстерності вчителя-практика. Вона може бути забезпечена розробкою і впровадженням цілісної поетапної системи, яка направлена на формування екологічних знань, перетворення їх в погляди, переконання, ціннісне ставлення підростаючого покоління до природи та опанування уміннями і навичками природоохоронної діяльності.

Таким чином, викладена інформація приводить до висновку про важливість подальшого удосконалення навчально-виховного процесу загальноосвітньої школи, необхідність систематичного використання спадщини видатних вітчизняних учених. В.О.Сухомлинський правомірно наголошував: «Бажано також пам'ятати, що природа величезної ваги виховний фактор, що накладає свій відбиток на весь характер педагогічного процесу. Природа як світ, в якому дитина народжується, пізнає навколишню дійсність і саму себе, полегшує виховну роботу і водночас ускладнює її, бо робить її багатшою, багатограннішою. Постійне спілкування з природою і взаємодія з нею стає істотною стороною виховного процесу» [5: 339].

Перспективними напрямками дослідження, на наш погляд, повинна стати розробка методичних, структурних та організаційних вимог до організації процесу формування екологічних цінностей і свідомості учнів середніх і старших класів загальноосвітньої школи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Концепція екологічної освіти України // Директор школи. – 2002. – №16 (208). – С. 20 – 29.
2. Кисельов М.М., Камок Ф.М. Національне буття серед екологічних реалій. – К.: Тандем, 2000. – 318 с.
3. Лук'янова Л.Б. Екологічна освіта у професійно-технічних навчальних закладах: теоретичний і практичний аспекти / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України: Монографія – К.: Міленіум, 2006. – 252 с.
4. Стефаник В.І. Специфіка екологічної освіти та виховання в сільській школі // Екологічний вісник. – 2006. – №1 (35). – С. 27 – 30.
5. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5-ти т. – К.: Рідна школа, 1977. – Т.5. – 639 с.
6. Сухомлинський В.О. Школа і природа // Вибр. тв. у 5 т-х. – 1977. – Т. 5. – С. 549.
7. Фіцула М. Педагогіка. – К.: Академія, 2000. – С. 283.